

Izlaganje sa skupa
321.01
316.75(=861)(049.2)

Čemu Weber?

DAVOR RODIN*

Da podnaslov Vujačićeva članka: "Historical legacies, nationalist mobilisation, and political outcomes in Russia and Serbia: A Weberian view"¹, naime weberijanska perspektiva ne bi ostala po strani, dozvolite mi kratki osvrt na Webera. U nas su Webera, u svrhu "bistrenja" politoloških pojmova u kritičnim danima konstituiranja Republike Hrvatske, koristili Zvonko Lerotić i Franjo Zenko. Istodobno su Zvonko Posavec i Davor Rodin uočili kako se prijelomno događanje u kojem se devedesetih godina našla Jugoslavija i Republika Hrvatska može plauzibilno reflektirati kroz optiku Schmittova pojmovlja. Ne treba ni kazati kako su oba teoretičara Weimara, Max Weber i Carl Schmitt, popularni u svim zemljama bivšeg socijalizma, a Schmitt osobito u Rusiji. Tu bih upozorio na jedan evidentan paradoks: oba su teoretičara i kritičara liberalizma i čistoga parlamentarnog sustava djelovali u razdoblju prije totalitarnog sloma weimarskog i europskog liberalno-demokratskog poretka u fašizmu i komunizmu. Weber je nasuprot parlamentarizmu davao prednost mješovitom parlamentarno-plebiscitarnom sustavu, a Schmitt plebiscitarnom, pače predinstitucionalno decizionističkom. Adaptacija ovih teoretičara za potrebe tumačenja političkog stanja u kojem su se našle bivše zemlje komunističkog totalitarizma, dakle u posve drukčijem povijesnom kontekstu - opominje.

Ni Weber ni Schmitt nisu uzori koji bi mogli orijentirati političke procese prema demokratskoj ustavnoj državi kakva danas egzistira na Zapadu; čemu ih onda aktualizirati? Možda ipak zato što zabrinjava i sama pomisao da bi postojeće parlamentarne demokracije istočne Europe, tek što su se oslobodile totalitarizma, mogle nanovo srušiti sustav predstavničke liberalne demokracije i vratiti se totalitarizmu u stilu Miloševićeve plebiscitarne demagogije, koja pribjegava poništavanju izbornih rezultata, ignorira izgradnju građanskog društva i generira permanentne ulične kravale ili ta-

*Davor Rodin, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Metodologija društvenih znanosti.

¹Vujačić, Veljko, navedeni članak objavljen je u časopisu *Theory and Society*, University of California-Davis, prosinac 1996., Volumen 25/6, str. 763-801.

kozvano događanje naroda, kao oblik neinstitucionalizirane borbe za vlast. No, ostavimo Schmitta po strani.

Što Vujačić hoće s Weberom? Weber mu služi samo zato da uvijeno i preko reduciranog tumačenja njegove političke teorije pokuša odgovoriti na pitanje gdje su Srbi pogriješili i definitivno, ili ipak samo prolazno, izgubili širu jugoslavensku državu. Pozivanje na Webera ima funkciju da se na obazriv način upozori i blago ukori srpsku intelektualnu elitu zato što se lakomisleno identificirala s Miloševićem koji nije bio u stanju odigrati ulogu spašavanja višenacionalne države, jer nije čitao Webera pa se dao voditi od onih kosovarskih masa sa šajkačama koje je, u skladu s Weberom, morao on voditi. Vujačićev članak nije dokaz njegova poznavanja Weberove političke teorije; naprotiv, da ju je bolje poznao ne bi se na nju oslonio u obrani velikosrpske pozicije. Sve što piše o Weberu doslovno uzima od Davida Beethama i njegove studije "Max Weber and the Theory of Modern Politics", a ovaj nesumnjivi poznavalac Webera dosta duguje Wolfgangu Mommsenu, posebno njegovoj studiji "Max Weber. Gesellschaft, Politik und Geschichte". Ipak, mudri Englez, za razliku od Mommsena, ne smatra da je Weber posve nedužan za uspjeh plebiscitarnog vođe 1933. godine. Vujačiću su, pak, iz čitave Weberove teorije politike važne samo dvije stvari: *prvo*, određenje funkcije plebiscitarnog vođe i sustav "plebiscitarne demokracije vođa (Führerdemokratie)" te, *drugo*, razlikovanje naroda i države na temelju diferencije zajednice i društva, koju je Weber preuzeo od Ferdinanda Tönniesa.

Ad 1. Plebiscitarni vođa, prema Weberu, stoji nasuprot parlamentu i državnoj birokraciji kao posljednja inkarnacija slobodnoga političkog, tj. nebirokratskog odučivanja: "Vođu ne rađa pasivna masa, nego politički vođa prikuplja sljedbu i pomoću demagogije pridobiva masu".² Weber se u svoje doba nije plašio iracionalizma masovnih pokreta, već je najveću opasnost vidio u kočenju svakoga društvenog i političkog razvitka izazvanog birokratizacijom i racionalizacijom cjelokupnog društvenog života u razdoblju kasnog kapitalizma. Do te točke djeluje Milošević sa svojom antibirokratskom revolucijom u skladu s pragmatičkim razumijevanjem Weberove teorije (so fare so good), ali u nastavku griješi, jer napušta Webera.

Ad 2. Za Vujačićevo objašnjenje Miloševićeve strateško-političke pogreške mnogo je važnije Weberovo razlikovanje zajednice i društva. Slijedeći Beethamovu interpretaciju ovoga Weberovog razlikovanja, on ponavlja: *Zajednica* je kulturna kategorija, ona se odnosi na kulturno-povijesni identitet neke skupine odnosno naroda, i obilježena je visokim stupnjem solidarnosti svojih članova. *Država* je pak apstraktna institucija (društvo), koja je uspostavljena radi polučivanja racionalnih svrha i ona počiva na moći, bez obzira na to proizlazi li moć u strukturi novovjekovnog kapitalizma iz

²Usporedi, Weber, Max, *Gesammelte politische Schriften*, str. 401, izdao Johannes Winckelmann, Tübingen, 1971.

bogatstva, ili bogatstvo iz moći.³ Narod je određen kulturom; država je određena moću. U nacionalno homogenim državama kultura i moć idu podruku. Narod se formira u nacionalnu državu. U jugoslavenskom slučaju Milošević je, prema Vujačiću, morao potisnuti srpski nacionalizam i nastupiti prema ostalim narodima kao vrijednosno neutralni državnik i moćnik, a ne kao vrijednosno opterećeni srpski nacionalni demagog. On nije znao svoju antibirokratsku revoluciju, koju je provodio s razularenim četničkim masama i procesijama pravoslavnih svećenika, dakle srpsku kulturnu revoluciju, pravodobno obuzdati i staviti pod kontrolu. Dopustivši da bude vođen razularenom masom, on više nije mogao odigrati ulogu poslovođe vrijednosno neutralne državne institucije. Nakon što je uspješno posijao strah na ulicama gradova, više nije imao vremena skoknuti u garderobu i obući frak i cilindar, te doći u Zagreb i Ljubljano i ponuditi tamošnjim prestrašenim birokratskim elitama kredite, sinekure i zaštitu od vlastitih nacionalno, tj. kulturno osviještenih masa. Taj scenarij, koji je svojedobno odglumio i Hitler, skinuvši omiljene čizme i obukavši lakirane cipele, lebdi Vujačiću pred očima snagom povijesne analogije. Miloševiću je u zanosu mitingaške euforije izmakla iz vida ta mogućnost munjevit zamjene šajkače cilindrom i tu je pogriješio: Nije bilo potrebno uzimati perifernim narodima njihovu kulturu, nacionalni identitet. To je ionako uzaludno; bilo je dovoljno pružiti im zaštitu i sigurnost. Takve se Vujačićeve teze (a s tim on i računa) uklapaju i u dio zapadnjačke politike postdržavnog multikulturalizma, dakako kao ideologije internacionalnog kapitala, a ne kao ideje imaginarne nadnacionalne države pod srpskom kontrolom.

To je sukus Vujačićeve poruke Srbima: njihovoj inteligenciji i njihovim političkim vođama. Nije bogzna što, ali je za nas poučno utoliko što u vlastitoj državnoj praksi ne bismo smjeli podcjenjivati političku teoriju. Ako bez daljnega uvažavamo Einsteina, Heisenberga ili Fleminga, zašto ne bismo jednakom ozbiljnošću uvažavali Webera, Schmitta, Luhmanna ili Rawlsa. Te nas teorije komunikativno i semantički suodređuju jednakom snagom kao prirodoznanstveni i tehnički uvidi, ako ne i jače. Weber na posljertku u prilog hrvatskoj političkoj opciji, smatra da su stabilnije one države koje izrastaju iz homogenih kulturnih zajednica. Tako Weber nije nipošto pravi argument za onu politku koju Vujačić zastupa. Tamo gdje zajednica i društvo stoje u potpunom raskoraku nije moguća stabilna, na prethodnom kulturnom konsenzusu utemeljena država, već jedino labava interesna veza koju osigurava apstraktna državna sila. Na tom neidentitetu zajednice i društva raspala se Jugoslavija.

Što je, dakle, tražio Vujačić kod Webera? Model imaginarnog weberijanskog ili, još sigurnije, marksističkog Miloševića kao čovjeka bez svojstava i vrijednosnih opredjeljenja? Kao kryptoideolog, Vujačić ne može izdržati razinu politološkog diskursa. Za njega je teorija dobra ukoliko

³Usporedi, Beetham, David, *Max Weber and the Theory of modern Politics*, Polity Press, Cambridge, 1987., 1989.

pomaže njegovoj ideološkoj opciji, samo što nije siguran koja bi to teorija najbolje pogodovala opravdavanju vladavine jednog naroda nad drugim. Weber tu svakako nije od pomoći; bio je zadovoljan time što je Nijemac. Instrumentalno korištenje Webera za potrebe velikosrpske ideologije kao nacrt za određenu kvazinadnacionalnu političku praksu nije samo anahrono. Ono na posljetku daje za pravo Hansu Magnusu Enzensbergeru kad kaže: "Veliki dio jugoslavenske inteligencije je dokazao da je proizvodnja mržnje i pripremanje građanskog rata i danas jedna od najvažnijih zadaća kulturnih stvaralaca"⁴.

⁴Usporedi, Enzensberger, Hans Magnus, *Aussichten auf den Bürgerkrieg*, Suhrkamp, 1993.